

Balkanlar'da Mevlevilik

H. Mustafa Eravcı*

XIII. yüzyılda Anadolu'nun dini ve kültürel coğrafyasında beden yapısı ve buna bağlı olarak dış dünyası ile asıl temel iç dünyasını manevi hayatını uyumlu bir şekilde sentezle ulaştıran ve bu çerçevede "kâmil insan" tipinin en belirgin özelliklerini üzerinde toplayan Mevlevilik, büyük İslam filozofu, Hz. Mevlana adına onun takipçileri tarafından örgütlenip ve onun öğretisi müntesipleri vasıtasıyla devam ettirilmiş ve Osmanlı toplumunun bir parçasını oluşturan Balkanlara taşınmıştır. Balkanlar'ın İslamlaşmasında Halevetilik, Bektaşılık, Kadirilik gibi dini akımlardan sonra en etkili dini akım olarak Mevlevilik kendini göstermiştir. Bu bağlamda XVI. asırdan sonra Saraybosna, Filibe, Niş, Manastır, Siroz, İlbasan, Yenişehir, Belgrad, Belgradçık(Konjic), Selanik, Üsküp, Peçoy gibi yerlerde Mevlevi tekkeleri açılmıştır. Bu çalışmada İstanbul ve Saraybosna merkezli gelişen ve yaygınlaşan Mevleviliğin kısa tarihsel serüveni irdelenecektir. Ancak bu konuya geçmeden önce konunun daha iyi anlaşılması için Balkanlardaki Mevlevi hareketinin ortaya çıkışı ile bağlantılı tarihsel arka plana bir bakmak gerekmektedir.

Mevlevilik büyük ölçüde Mevlana'nın torunu Ulu Arif Çelebi zamanında Orta ve Batı Anadolu şehir merkezlerinde yayılmış ve buralarda Mevlevi tekkeleri inşa edilmiştir. Özellikle başlangıçta basit İslam anlayışının hâkim olduğu, çoğu Sünni olmayan tarikatlara mensup Türkmen babalarının ve dervişlerinin tesiri altında bulunan uç beylikleri, XIV. yüzyıldan itibaren yüksek bir hayat standardı benimseyen ve şehirli bir tarikat olan Mevleviliğin etkinlik alanında kaldı. Bu manevi hareketin yayılmasında Moğollar ve Karamanoğulları'nın Mevleviliğe resmi bir nitelik kazandırmaları ve uç bölgesindeki beyliklerin cihadı denize taşıyarak ganimetle zenginleşmelerinin etkisi büyüktür. Ancak aynı kültürel tabana sahip komşu uç Türkmen beyliklerinde bu sosyal ve dini değişim vuku bulurken Osmanlı topraklarında Mevleviliğin ipuçları yoktur Bununla beraber XIV. yüzyılın ilk yarısından sonra Osmanlı Beyliği'nin Rumeli'ne geçişi ve giderek ilerlemesi Osmanlıların gazi imajlarının ve şöhretlerinin her tarafa yayılmasına yol açtı. Osmanlılar lehine meydana gelen cihad merkezli çok yönlü gelişmeler komşu uç beylik tabanlarının ve askeri zümrelerin Osmanlılar tarafına geçmesini sağlamıştır.¹ Böyle bir durum özellikle de Balkan topraklarındaki sosyal ve manevi yapıyı derinden etkileyecektir. Bu sonuncu keyfiyet henüz yeterince ortaya konulmuş değildir. Ancak böyle bir çalışmanın karşısındaki en büyük zorluk kaynak yetersizliğidir. Bununla beraber önemli şehir merkezlerinde yer alan bazı Mevlevihanelere dair arşiv kaynakları ve vakıf kayıtlarındaki bilgiler bunların fonksiyonları hakkında fikir verebilecek

1815

(*) Prof. Dr. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Tarih Bölümü.

(1) Feridun Emecen, "Saruhanogulları ve Mevlevilik", İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikleri Dünyası, İstanbul 2001, s. 135-141; Nejat Göyünç, "Osmanlı Devletinde Mevleviler", *Belleten* 213 (Ağustos 1991), s.353. Osmanlıların kuruluş döneminde Melametliğe dayalı Horasan Erenleri yahut Rum Abdalları adı verilen Kalendariler sosyal hayatta ve sınırların gelişmesinde önemli görevler üstlenmişlerdir. Hatta cihada dayalı ortak amaçtan ötürü, ilk Osmanlı beyleri ile başta Şeyh Edibali olmak üzere Geyikli Baba, Abdal Musa, Abdal Murad gibi ünlü şahsiyetler arasında karşılıklı saygıya dayanan dengeli bir ilişki vardı. Bkz A. Yaşar Ocak, "Türkiye Tarihinde Merkezi İktidar ve Mevleviler (XIII-XVIII Yüzyıllar) Meselesine Kısa Bir Bakış", (II. Milletlerarası Osmanlı Devletinde Mevlevihaneler Kongresi) S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Mayıs 1996, s.20,366.

niteliğe haizdir. Ayrıca diğer kaynaklardaki kırık dökük verileri bu merkezli değerlendirme Balkanlar'ın geçirmiş olduğu sosyal ve manevi yapı değişikliği hakkında geniş ölçüde yardımcı olacaktır.

Osmanlı merkezi yönetiminin Mevlevilerle tanıma mahiyetli ilk teması I. Murad zamanında, bu manevi hareketin içinde bulunan Germiyan ailesi ile kurulan akrabalık bağı ile başlamıştır. Bunu takiben önemli Mevlevi merkezlerinden Kütahya, Tavşanlı ve Simav'ı Germiyanoglu'nun çeyiz olarak kızına vermesi ve Osmanlıların bazı toprak parçaları Hamidoğulları'ndan satın almaları ile bu manevi hareket içinde yer alan kitleler de Osmanlı tebaası olmuştur. Diğer taraftan Osmanlıların Rumeli'deki fetihlerle gittikçe kuvvetlenmeleri ile zenginleşmeleri komşu beyliklerdeki askeri zümrelerin ve Mevlevilerin de içinde bulunduğu diğer unsurların dikkatini çekmiş ve bu zenginliğe ortak olma hevesini beraberinde getirmiştir. Çeşitli toplum katmanlarında oluşan bu Osmanlı topraklarının cazibesini beylikler üzerinde kurulan gevşek vasallık bağı tetiklemiştir. Ancak Bursa dâhil olmak üzere hiçbir yerde bu döneme ait bir Mevlevihane bulunmadığı gibi bir Mevlevi şeyhinin adı da geçmemektedir. Bununla beraber I. Bayezid'in Batı Anadolu'ya yürüyüp buradaki beylikleri bilfiil topraklarına katması ve bunlar üzerinde doğrudan merkezi bir idare kurması sosyal, kültürel etkileşimleri ve oluşumları hızlandırmıştır. Bu bağlamda Nejat Göyünç Germiyan emirlerinden Çandarlızade Ali Paşa'nın Rumeli'ye tayin edildikten sonra Serez'de açtığı zaviyenin bir Mevlevi hankahı olabileceğini ifade etmektedir. Bu dönemde Rumeli'de açılan zaviyelerin hangi tarikatla ait olduğunun Osmanlı kaynaklarında açık olmadığı göz önüne alındığı zaman diğer şehir merkezlerinde kurulan bu tür kurumların bir kısmının da Mevleviler tarafından açılmış olabileceği ortaya çıkmaktadır.² Özellikle Bayezid'in Anadolu beyliklerini topraklarına ilhak ettikten sonra otoritesini meşrulaştırmak için

mevcut bütün tarikatlar gibi Mevlevilere de yakınlık göstermesi ve eski beylik merkezlerindeki Mevlevihanelerin vakfiyelerinin öncelikler temel alınarak yeniden düzenlenmesi bu ihtimali kuvvetlendirmektedir. Bayezid'in merkezileştirme politikasının yardımıyla Sünni ve klasik İslam gittikçe kuvvet kazanmıştır. Öyle ki Osmanlı toplumunda üst İslam kimliğini tarif eden "Çelebi" kelimesi birçok kesim tarafından kullanılır olmuştur. Gerçekte Mevleviliğe intisap eden bey ailelerinin üyeleri ve postnişinler için kullanılan "Çelebi" unvanı Osmanlı hanedanı arasında da yayılmıştır. Her ne kadar Bayezid oğullarının bütünü ile "Çelebi" nisbesiyle anılması onların Mevleviliğe intisap ettiğine dair yeterli delil değil ise, de bu durum Osmanlı toplumunda Mevlevilik kültürünün etkileri ile açıklanabildiği kadar Sünni İslam'ın geldiği noktayı da gösterir. Ancak 1402 Ankara bozgunu siyasi ve toplumsal kargaşalığı başlatmıştır. Özellikle bu gelişmeler, dini tabanda yeni oluşumlara da yol açmıştır. Bayramilik ve Hurufilik akımları bu dönemde Osmanlı topraklarında yeşermiştir. Hatta ihtilalci niteliği olan Şeyh Bedreddin isyanı bu dönemde vuku bulmuştur. Kalenderi nitelikli hareketler daha kırsal alanda faaliyetlerini sürdürürken bunlar şehirlerde yer edinmişlerdi. Aynı nitelikli bir tarikat olmasına rağmen, kaynaklar Mevlevilerin faaliyetleri hakkında sessizdir. Muhtemelen siyasi belirsizlikten dolayı bu akım taraftarları mevzilerine çekildi ve bu durum Çelebi Mehmed'in son zamanlarına kadar devam etti. Zira Fetret döneminde Karamanoğulları tekrar toparlanarak Alaeddin Ali Bey dönemindeki gibi diğer Anadolu beylikleri üzerinde hâkimiyetini tesis etmek üzere Mevleviliği siyasi misyonu olarak kullanıyordu. Çünkü bütün Mevlevi tekkelerinin yönetimi Konya'daki postnişin tarafından gerçekleştiriliyordu. XV. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı-Karaman mücadelesinin kızışması ve Osmanlı padişahlarının faaliyetlerini Kon-

(2) Feridun Emecen, age., s.47-70; İ. Hakkı Uzuncarsılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1972, c.I, s.267; Nejat Göyünç, *agn.*, s.353 Bkz H. Mustafa Eravcı, "Afyonkarahisar Mevlevihanesi", *Sultan Divanı ve Afyonkarahisar'da Mevlevilik*, Afyon 2002, s.206.

ya'ya kadar uzatmaları Osmanlıların Mevlevilere yaklaşımında köklü değişikliğe neden olmuştur.³ Nitekim II. Murad'ın ilk yıllarında devletin başkenti Edirne'de tam teşkilatlı (asitane) bir Mevlevihane açılmıştır. Geline bu nokta Mevlevilik'in resmiyet kazanmasının ilk fiili tezahürüdür.

II. Murad'ın Melamiliğe yakın olması ve Mevlevilere gösterdiği ilgi sultanın Sünniliğin bu iki kolu arasında denge kurduğunu gösterir. Bunda Balkanlar'da ortaya çıkan çok uluslu kentler ve kültürün de etkisi vardır. Osmanlı toplumunun dini tabanında vuku bulan bu dönüşüme paralel olarak Mevleviler de konumlarını ve siyasi yaklaşımlarını gözden geçirmişlerdir. Bu zamana kadar kitabi yönü öne çıkan Veled ekolu Mevleviler arasında etkin iken, bundan sonra daha ziyade "hoşgörü ve rintlik" düşüncesine dayanan Mevleviliğin Şems kolunun öne çıktığı söylenebilir. Hatta mevcut bu toplumsal kesimler arasında oluşturulan etkileşimden dolayı XVI. Yüzyılın ilk çeyreğinde Kızılbaş hareketlerine karşı Sultanî Divanî Mehmed Çelebi'nin Mevlevilik içinde Bektâşi ve Melamiliği kaynaştırma çalışmasının ilk işaretlerini bu zamana kadar götürmek mümkündür.⁴

Sultan Mehmed zamanında da siyasi otorite ile Mevleviler arasındaki dengeli ilişkiye bağlı olarak sonrakiler sosyal hayatta etkinliklerini devam ettirdiler. Çünkü Mevlevi tarikatının piri Mevlana Celaleddin Rumi'nin "ırk, din ve inanç" ayrılıklarını tasavvufi aşkıta birleştirmesi sultanın Osmanlı devletini imparatorluğa dönüştürme ülküsü ile örtüşmekte idi. Nitekim bu dönemde bazı tarikatların malları müsadere edilirken, kaynaklarda Mevlevilere ait böyle bir uygulamanın örneklerine rastlanmıyor. Aksine bu ve diğer mezkûr nedenlerden dolayı İstanbul'un fethinden sonra sultan şehirde bir kiliseyi Mevlevihane haline dönüştürdü. Hâlbuki bu zamana kadar zaviyeler hemen hemen bütünü ile Türkleşmiş ve İslamlaşmış şehirlerde açılmıştı. Sultanın Mevlevilere gösterdiği yakınlık diğer askeri zümrelerin de aynı türden adım

atmalarını sağlayacaktı.⁵ Bu bağlamda bile bildiğimiz iki örnek bu hadisenin boyutunu yeterince izah edecektir: Birincisi bu döneme ait devlet adamlarından İskender Paşa'nın bahçesini İstanbul'da yeni açılan zaviyeye vakf etmesidir. İkincisi ise akıncı beylerinden İsa Bey'in Saraybosna'nın fethinden sonra burada Mevlevi zaviyesi kurmasıdır. Saraybosna Sultan II. Murad zamanında Osmanlı hâkimiyetine girmiş ve daha sonra Fatih Sultan Mehmed Han tarafından 1463 yılında da fethi tamamlanmıştır. Burada ilk görev yapan sancak beylerinden biri de İsa Bey bin İshak olup kendisi bu esnada Saraybosna merkezi ile çevresinde ve Üsküp'te birçok hayır hasenat yapmıştır. Bu bağlamda Balkanlarda ilk Mevlevihanede Saraybosna'da İsa Bey tarafından açılmıştır. Bu şu anlama gelmektedir. Balkanlardaki Mevlevilik tarihi nerede ise İstanbul ile aynı süreçte gelişim göstermiştir. Başka bir ifade ile Balkanların İslamlaşması ile Mevleviliğin Balkanlardaki yayılımı aynı dönemdedir. Şimdi balkanlardaki Mevlevilik hareketinin bütünsel resmini çıkartabilmek için ülke ülke Mevlevi zaviyelerini ve buradaki görevliler ile dini kültürel yaşamı tek tek ele alalım.

Saraybosna'da Mevlevilik

Saraybosna'nın fethi ile Mevleviliğin buraya intikali hemen hemen aynı döneme rastlamaktadır. Bosna'nın fethinden sonra buraya sancak beyi olarak atanan İsa Bey kendi adına bir zaviye inşa etmiştir. Cernaziye'l-evvel 866 /Şubat 1462 tarihli bu zaviye adına düzenlenmiş vakfiyede ve daha sonraki dönemde bu kayıt esas alınarak düzenlenen Bosna tapu tahrir defterlerinde tarikatın ismi zikredilmemektedir. Ancak XVIII. yüzyıl evkaf kayıtları arasında Bosna valisi ve kadısına gönderilen hüküm deki "*Saray Bosna'da vaki*

(3) H.Mustafa Eravcı, "Balkanlar'da Mevlevilik ve Saraybosna'da İsa Bey Mevlevihanesi", *Balkanlarda İslam Medeniyeti II. Milletlerarası Sempozyum Tebliğleri*, İstanbul 2006, s.359-69.

(4) H.Mustafa Eravcı, *agm.*, s.369.

(5) Halil İnalcık, *The Ottoman Empire: The Classical Age: 1300-1600*, Londra 1973, s.201-12 ;M. Sarı, Y. Ilgar, "Sultanî Divanı Mehmed Çelebi", *Sultanî Divanı ve Afyonkarahisar'da Mevlevilik*, Afyon 2002, s.25-36.

İsa Bey'in bina eylediği *Mevlevi tekkesi*" ile Der-Devlet mülküne sunulan arzdaki "*Medine-i Saray Bosna'da eshab-ı hasenatdan merhum İsa Bey vakf eylediği Zaviye-i Mevlevi'ye*" ifadeleri buranın kurucusu ve niteliğini yeterince aydınlatmaktadır. Vakfiyeye göre İsa bey hayratı üç ev, bir avlu ve bir tekke için gerekli diğer bazı yapılardan oluşmaktadır. Saray'ın bir kilometre doğusunda Milaçka (Miljake) nehri kenarında inşa edilen ilk hankahta dervişler ibadetleri yerine getirmişler; gaziler, fakirler, öğrenciler ve seyyahlar ise konumlarına göre günlük veya uzun süreli kalmışlardır. Ayrıca tekkedeki mutfaktan görevlilere ve üç günü geçmemek üzere misafirlere yiyecek verilip geri kalanlar ise Saraybosna'daki fakir çocuklara dağıtılmıştır.⁶ Bu bilgiler buranın hem zaviye hem de imaret nitelikli bir yer olduğunu gösterir.

H.935-37 (M.1528-31) tarihli Bosna tahrir defterine göre İsa Bey zaviyesi vakfının gelirleri hamam, dükkanlar, değirmenler, bostanlar, mukatai zemin, tarlalar ve kervansaray kirasından sağlanup toplam miktarı 35.368 akçedir. 1567-68 yılında ise vakıf gelirleri daha da artarak 62.236 akçeye ulaşmıştır. Zengin gelir kaynaklarına sahip olan hankah 1593-1606 Osmanlı-Habsburg savaşı esnasında yanmış ve harap olmuştur. Zaviyenin bulunduğu arsa uzun süre boş kalmış ve daha sonra muhtemelen İsa Bey zaviyesindeki görevlilerden veya onların neslinden Hacı Mahmud adlı bir hayırsever tarafından aynı arazinin bir başka yerine Mevlevihane yeniden inşa edilmiştir. Nitekim evkaf kayıtları arasında padişaha arz olunması için gönderilen yazıdaki "*Saraybosna'daki vaki merhum İsa bey nam sahibü'l-hayr vakfının tevliyeti evlad-ı evlada meşruta olup diğer eshab-ı hayrattan El-Hac Mahmud nam sahibü'l-hayr müşarünileyh İsa bey evkafı arsalarından mukataa olarak isticar ettiği arsa-i mevkuftada bina eylediği Mevlevi zaviyesi*" ifadeleri Mevlevihane'nin mezkur zat tarafından Malçka nehri kenarına kaydırıldığını ve yeni inşa edildiğini göstermektedir. Kitabesi olmadığı için binanın inşa tarihi

bilinmiyor. Ancak Ekrem Hakkı Ayverdi eserinde Hacı Sinan kabristanındaki Mevlevihane'nin banisi Hacı Mahmud'un mezar taşı kitabesini kaydetmiştir. Burada tarih düşülüp mezkûr zatın ölümü ebced hesabına göre 1060 (1650) yılıdır. Bu bilgiler hankahın bu tarihten önce yapıldığını göstermektedir. Ekrem Hakkı Ayverdi, bu Mevlevihane'yi Saray Bosna'da ayrı bir zaviye olarak tanıtır ise de, evkaf kayıtlarında İsa Bey adına düzenlenmiş vakıf gelirlerinin mütevellî heyeti tarafından bu zaviye adına düzenlenmesi tarihsel olarak buranın İsa Bey zaviyesi olarak anılmasına neden olmuştur. Her ne kadar padişaha gönderilen ilamda Mevlevi zaviyesinde postnişin olan Şeyh Osman Efendi "*İsa Bey zaviyesidir deyü tevliyet-i merkum için berat ittirmiş*" yazılı ise de, Bosna kadısı tarafından yapılan araştırma sonucunda (1799) şeyhülislama gönderilen vesikada Bosna'nın fethinden beri kullanılan evlad-ı vakfın mahrumiyetine razı olunmayacağı yazılıdır.⁷

Saraybosna şehrindeki tarihi eserleri teferruatlı anlatan ünlü seyyah Evliya Çelebi Mevlevihane hakkında şu bilgileri vermektedir: "Mevlevi tekkesi Malçka nehri kenarında cennet bağı gibi bir yerde olup semahane ve meydanlı, yetmiş seksen adet fukara adalı, mutriban mahfelli, yemek yeri olan bir Celaleddin tekkesidir. Şeyhi ilim sahibi dervişlerden, duası kabul olunan bir zattır. Neyzen-başısı derviş hattat Mustafa, güzel yazı yazar."⁸ Bu dönemde Mevlevi tekkesinin fiziki bakımdan büyük bir gelişme gösterdiğine dair bu kayıtlar Saraybosnalı şairlerden Reşid Efendi tarafından da teyit edilmektedir. Şair Mevlevi tekkesini en önemli bilim merkezlerinden biri olarak gösterir ve Mevlevihane'nin fiziki durumunu ünlü Havernek Kalesi ile karşılaştırır. Ayrıca şiirinin sonraki satırlarında tekke şeyhinden ilim ehli bir kişi olarak bahsedip şeyhin bahçede toplanan in-

(6) H.Mustafa Eravcı,agm., s.364

(7) BOA, Cevdet Evkaf, 28051.2 1 Bkz. Ekrem Hakkı Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri, Yugoslavya*, İstanbul 1981,C.3, S. 387; BOA, Cevdet Evkaf, 28051; BOA, Cevdet Evkaf,28051.Bkz. H. Mustafa Eravcı,agm.,s.367-70.

(8) Evliya Çelebi, *Seyahatname*, İstanbul 1984, c.5-6, s.298.

sanlara Mesnevi'den hikmetli sözler aktardığını ve sema gösterisi yaptığını söyler. Bütün bu bilgilerden de anlaşıldığı gibi, Saraybosna Mevlevi zaviyesi XVII. yüzyılda Balkanlar'da kurulan Mevlevi merkezlerinin en önemlilerinden biri olmuştur. Hatta bu dini hareket Saraybosna'da bölgesel bir karakteristik kazanmıştır. Mevlevi dedelerine ait tezkire türü eserlerde birçok ünlü şeyhin Bosna meşeli olup burada eğitimini tamamlaması ve daha sonra farklı yerlerde görev almaları Balkanlar'daki bir çok merkezin kurulmasında Saraybosna Mevlevihanesi'nin katkısının olduğunu göstermektedir. Çünkü Mevlevilik yayılırken genelde aynı kültürel tabana yakın kesimlerden birbirine sirayet etmiştir. Nitekim Peçoy, Üsküp, Belgrad, Mostar ve Selanik Mevlevihaneleri XVII. yüzyılın ikinci yarısında bazı Osmanlı paşa ve vezirleri tarafından bina edilmiştir.⁹

Mevlevihane ahşap olarak inşa edildiği için muhtelif zamanlarda ortaya çıkan yangınlardan ve doğal afetlerden etkilenerek yıkılmıştır. 1194 tarihinde payitahta gönderilen arzda postnişin Osman Dede, on beş sene beri zaviye-i merkumun bilküllüye harap olduğunu belirtip, vakıf gelirleri ile yeniden inşası ve ihyası için keşfinin yapılmasını istemektedir. Ayrıca burada vakfın senelik iradının 1940 kuruş olduğu ve bunun zaviyedeki görevlilerin giderlerine, binanın onarımına ve fukaranın iaşesine yeteceği belirtilir. Bu talep doğrultusunda Vezir-i müşir, Bosna kadısı ve valisine hüküm göndererek Babüssaade Ağası yani evkaf nazırı bilgileri dâhilinde, İsa Bey zaviyesinin tevliyetinin Osman bin Mustafa ve meşihat-zaviyedarlığının Şeyh Osman Dede üzerinde olduğunu yazıp tahririne vakıfta müsaade olup olmadığını araştırmak ve inşasının teftişi için Esseyid İbrahim Efendi'yi göndermiştir (1193). Mevlevihane'nin restore edildiğine dair bir kayda ulaşamadık. Ancak arşiv vesikaları içinde 1201 yılından 1214 yılına kadar züemadan El-Hac Abdül-latif ve Bosna valisi ile onun tarafından tayin edilen Hasan Ağa'nın vakfın hesabını zabt ve

kabz ettiğine dair bilgiler bu işlemin yapıldığını göstermektedir. Nitekim tekkenin tecdid kitabesi tamiratın 1196 (1781-82) yılında tamamlandığını gösterir.

Muhammed Salih Vecihi Paşa döneminde (1835-40) tekke ve imarethane bütünüyle yeniden yaptırıldı. Kendisi de Mevlevi olan bu Bosna valisi, külliye bir de cami ilave ederek (1836) Lütfullahzade Osman Efendi'yi imam tayin etmiştir. Bu durum Mevlevihane'nin fonksiyonlarının genişlediğine işaret eder. İsa Bey zaviyesine tahsis olunan vakfın mütevelliliğini İsa Bey'in oğlu Mehmed ve sonrasında evlatları yürütmüştür. Ancak muhtemelen XVI. Yüzyıldan itibaren postnişinler bu görevi de ifa etmişlerdir. Nitekim evkaf kayıtları arasında "evkaf-ı mahsul kadimü'l eyyamdan her muceb defter-i hakani post-nişin olanlar tarafından ahz u kabz" olduğu yazılıdır. XIII. yüzyıl sonunda Üsküp'te İsa Bey oğlu Mehmed evladından Sofu-zadeler olarak anılan Osman bin Mustafa Saraybosna'daki İsa Bey imaret-zaviye mütevelliliğinin kendilerine ait olduğuna dair bir yazılı istekte bulunmuş ise de Defterhane-i Amire Emine Mir Mehmed Efendi, İsa Bey zaviyesinin başka, Üsküp'te kaim medrese, imaret ve cami vakfının başka olduğundan gayrı, Saraybosna'daki cami ve imaretin evlad-ı meşrutama dair bir kayıt olmadığı sonucuna varmıştır. Ayrıca küçük evkafta kayıtlı olan tevliyet-i evkaf, cami, imaret ve medrese İsa Bey'in sehven saray yazıldığı ve bunun düzeltilerek Üsküp olarak yazılmasını istemiştir.¹⁰

Saraybosna dışında Bosna-Hersek'in Mostar şehrinde de bir Mevlevi tekkesi tarihi kayıtlarda geçmektedir. 1670-77 yılları arasında Blagay'da doğan Şeyh Fevzi Efendi, ilk

(9) Munib Maglajlić, "Mevlevi's Tarikat in Bosnia", *Selçuk Üniversitesi, II. Milletlerarası Mevlana Kongresi/ Second International Mevlana Congress*, 3-5 Mayıs 1990, Konya, s.159; Bu konuyla ilgili olarak bkz. Munib Maglajlić, *a.g.m.*, s.60-1; Bkz. A. Gölpinarlı, *age.*, s.247; H. Mustafa Eravci, *agm.*, s.364-7.

(10) Nimetullah hafız, "Eski Yugoslavya'da Mevlana ve Mevlevilik", *Uluslararası Mevlana Bilgi Şöleni Bildiriler*, 15-17 Aralık 2000, Ankara, s. 501-3; BOA, *Cevdet Evkaf*, 7996. Keza Bosna valisine ve kadısına gönderilen 1193 tarihli hüküm bkz. *Cevdet Evkaf*, 7996; BOA, *Cevdet Evkaf*, 7956; BOA, *Cevdet Evkaf*, 28051; Bkz. Ekrem Hakkı Ayverdi, *age.*, c.III, s.391-92. bkz. H. Mustafa Eravci, *agm.*, s.365.

ve orta tahsilini Balay ve Mostar'da Medrese tahsilini ise İstanbul'da tamamlamıştır. Yüksek tahsil hayatından sonra Mostar'a dönen Fevzi Efendi, Derviş Paşa Medresesinde müderrislik ve Mevlevi tekkesinde şeyhlik yapmıştır. 1747 yılında vefat eden Fevzi Efendi, Mesnevi ile ilgili bazı incelemeler yapıp şerh yazmıştır. Bahsettiğimiz Sarayavo ve Mostar'daki Mevlevi tekkelerinden başka Bosna-Hersek'te Belgradçık (Konjic) te de bir Mevlevi tekkesinden bahsedilmektedir.¹¹

Esrar Dede, Bosna menşeli ünlü Mevlevi şeyhlerini şu şekilde veriyor: Habib Dede Bosnalı olup Mevleviliğe intisap edip İstanbul'daki asitanelerde eğitimini tamamlamış ve muhtemelen daha sonra Balkanlar'da çeşitli zaviyelerde hizmet etmiştir. Bosna asıllı Derviş Mustafa ise güzel yazı yazmada usta bir şahsiyet olup, tarikatın çeşitli kademelelerinde görev almıştır. En son 1078 tarihinde ise Yenişehir Mevlevihane'sinde dedelik görevinde bulunarak ölmüştür. Nazmi Dede Bosna'da yetişip eğitimini Mısır'da tamamlamış ve burada hizmetine devam etmiştir. Vecdi Dede Rumili'nde Debre nam kasabasıdır. Saraybosna Mevlevihane'sinde yetişip yine burada hizmetlerine devam etmiştir. Daha sonra Yenişehir Mevlevihane'sini ihdas etmiştir. 1080 tarihinde Girit'in fethi ile beraber Girit'e tayin edilip burada vefat etmiştir. Rahmetullab Dede ise Rumili'nden Sirozlu olup, Balkanlar'da Belgrat ve Üsküp'te şeyh olarak hizmet etmiştir.¹²

XVIII. ve XIX. Asırlarda Bosna-Hersek'te yetişen Mevlevi şair ve musikişinaslardan Mehmed Razi Velihociç(1722-1786) ve Fadıl Paşa Şerifoviç(1789-1858) zikredilmektedir. Mehmed Raziyi Mulla Mustafa Başeski tarihçesinde zikretmektedir. 1722 yılında Saraybosna'da doğan Mehmed Razi, İstanbul'da eğitimini tamamladıktan sonra İsa bey zaviyesinin çile odasına yerleşmiş ve uzun zaman dışarıya çıkmamıştır. Velihociç çok şiir yazmış amma şiirlerin büyük kısmı tekkenin yakıldığı sırada yok olmuştur. Kendisinden günümüze ulaşan şiiri "Çujte djeco Svikoli"

(Dinleyin canım çocuklar) adlı şiiridir. Fadıl Paşa Şerifoviç(1789-1858) ise Nakibü'l-eşraf Mustafa Nureddin Efendinin ikinci oğlu olarak Saraybosna'da dünyaya gelmiştir. Memleketinde ilmi tahsilde bulunduktan sonra İstanbul'a gelip tanınmış müderrislerden ders almıştır. Sonra kadı olarak Saraybosna ve Belgrad'da kadılık görevlerinde bulunmuştur. Kadı olmasına rağmen Saraybosna Mevlevi tekkesi postnişini Şeyh Lutfullah'ın müridi olarak tekkede yapılan ayin ve zikir-lere katılmıştır. Bir çok dil bilen Fadıl Paşa Şerifoviç önemli şairlerden olup, şiirlerini bir "Divan" da toplamıştır. Bunun dışında Mevlevi ayinleri, mukabelesi ve evradları hakkında da bir risale yazmıştır.¹³

1878 yılında Avusturya işgalinden sonra Bosna-Hersek'te Mevlevi tekkeleri kapatılmış ise de çok kısa süre sonra Saraybosna'da Mevlevi tekkesi yeniden açılmış ve 1924 yılına kadar çalışmaya devam etmiştir. Bu tarihten sonrada özel guruplar halinde evlerde Mesnevi okunmaya devam edilmiştir. Diğer yerlerde olduğu gibi Bosna Hersek'te de Mevlevi tarikatının ve şeyhlerinin sanat, edebiyat ve eğitime verdikleri önemin bir sonucu olarak müritler ve onların çocukları arasında hayli sanatçı, edebiyatçı ve eğitimci yetişmiştir. Bunlar arasında özellikle Edebiyatta Hamza Humo, Reşad Kadiç, Muhammed Şkrabo öne çıkanlardır.

Sonuç olarak, Mevlevilik XIV. asrın başlarında Osmanlı üst idari kademelerinde etkili olarak Balkanlar'a yayılmıştır. Manevi hayatı tanzim yanında siyasi gayeleri de üstlenen Mevleviler çok kültürlü kentlerin oluşmasında çimento görevi üstlenmiş ve ayrıca gayri-Sünni tabandan üst İslami anlayışa

(11) Metin İzzet,agt.,s.s.127.

(12) Esrar Dede, Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye, Haz. İlhan Genç, Ankara 2000,s.129,130,459,497,517,213; Bosna'da Divan edebiyatı, özellikle Mevlevi dervişleri arasında büyük bir kabul ve ilgi görmüştür. Bu tarikata bağlı olan dervişler arasında Derviş Paşa Beyazidagiç, oğlu Sabuhi, Süleyman Mezakı, Şukkeriya Zekeriya, Mehmed Mevliya, Fadıl Paşa Serifoviç ve daha çok sayıda derviş-şair bulunmakta olup, bunlar müzik, dans ve şiir üçlemi üzerinde ön gelişmelere ön ayak olmuştur. Bkz. Eda Tok, "Bosnalı Bir Divan Şairinin Gözünden Mevlana ve Mevlevilik" Uluslararası Balkan Sempozyumu Bildirileri, 5-7 Ekim 2012 Isparta,,s.633-40.

(13) Metin İzzet,agt.,s.128.

geçişte köprü vazifesi görmüştür. Özellikle XVII. yüzyılda Saraybosna Mevlevihane'sinin asitane hali alması ve Mevleviliğin bölgesel bir nitelik kazanması bu hareketin diğer bölgelere de aynı dönemde yayılmasını sağlamıştır.

Sırbistan'da Mevlevilik

Sırbistan'da Belgrad ve Niş'te birer Mevlevi zaviyesi olduğunu Abülbaki Gölpmarlı zikretmektedir.¹⁴ Ayrıca Balkan tarihi üzerine çalışmaları bulunan Alexandre Popoviç'de Belgrad ve Nişte Osmanlı döneminde Mevlevi tekkelerinin mevcut olduğunu söylemektedir.¹⁵ Nîmetullah Hafız, Belgrad'da Mevlevi zaviyesinin açılış tarihi olarak 17. Yüzyılın sonlarını işaret eder.¹⁶ Osmanlı dönemi Belgrad'ını araştıran G. Marjanoviç, Belgrad kalesinin üst kısmında XIX. yüzyılın sonlarına kadar mevcut olan bir tekke ve 1961 yılında yıkılan bir türbeden bahsetmektedir. Şeyhin kızı 1814 Sırp isyanı sırasında isyancılar tarafından öldürülmüştür.¹⁷ Muhtemelen Niş bölgesindeki Mevleviliğin son bulması ve tekkenin yıkılması da bu isyancıların baskıları ve yıkımları sonrasında vuku bulmuştur.¹⁸

Kosova'da Mevlevilik

XIX. asır sonlarına kadar Kosova'da üç şehirde Prizren, Yakova ve İpek(peja) de Mevlevi zaviyeleri mevcuttu. İpekte 1930 yılına kadar bu Mevlevi zaviyesi çalışmış son şeyhi, İsmail Efendi ise Konya'ya göç ettikten sonra tekke kapanmıştır. Prizren'de Mevlevilik güçlü olup, zaviye zaman içinde Halveti-Karabaşi tarikat mensuplarına devredilmiştir.¹⁹ Yakovada Mevleviler faaliyetlerine özel bir evde 1955 yılına kadar devam etmişlerdir.²⁰

Makedonya'da Mevlevilik

Makedonyada Manastır(Bitola), İştîp, Veles(Köprülü) Kriva Palanka ve Üsküp'te birer Mevlevi zaviyesi faaliyet göstermiştir.

Üsküp Mevlevihanesi Melek Ahmet Paşa tarafından açılmıştır.²¹ Mevlevilik yüksek zümrelere mal olduğundan dolayı küçük yerlerdeki Mevlevi zaviyeleri zamanla mürütsizlikten ve şeyhsizlikten kapanmış veya başka bir tarikatın eline geçmiştir. Bundan dolayı Mevlevi faaliyetleri en yoğun olarak Üsküp Mevlevihanesinde gerçekleşmiştir. Ancak Mevleviliğin simgesi haline gelen semâ Makedonya'da Üsküp'ün dışında bazı şehirlerde icra edilmiştir. Nitekim 1818-1821 yılında bölgeyi ziyaret eden Alman seyyah J.Karl Weyand, Manastırda bir evde sema ayinine katıldığını ifade etmesi bu dönemde canlı sema ayinlerinin düzenlendiğini göstermektedir.

Üsküp Mevlevi Hankahı, Bitpazarı denen yerde 1955 yılına kadar hayatını sürdürmüştür. Evliya Çelebi, Melek Ahmed Paşa'nın bir paşa konağını Mevlevi tekkesi haline dönüştürdüğünü kayıt eder. XIX. Yüzyıl başlarında Konya Mevlevihanesinde türbedar olan Hüseyin dede Üsküp Mevlevihanesine postnişin olarak gönderilmiştir. Ondan sonra yerine yine Konya'dan Mustafa Dede ile Abdülbaki Dede gönderilmiştir. 1850-51 yılında tekkenin postnişini olan Abdülfettah Efendi'den sonra tekkeye İlbasanlı Niyazi Efendi şeyh olmuştur. Onun 1889-90 yılında ölümünden sonra ise bu görevi oğlu Ali Efendi yürütmüştür. Veled Çelebiye göre, türbede yatan Numan Dede Efendi, 1912'deki şeyhi ise Ferruh Çelebidir.²² Tekkenin akar olarak, Doğancık köyünde 3500 dönümlük arazi, Üsküp'te kale arkasında üç taşlı değirmen, Köse kadı camii civarında bir dükkan ve ev İpekte sekiz dükkan, Bodur mahallesinde iki taşlı değirmen, Tropoyça ve Bulaga köylerinde çiftliği bulunmaktadır. Bu tekke kurulu-

1821

(14) Gölpmarlı, a.g.e.,

(15) Alexandre Popoviç, Les Derviches Balkaniques Hier et Aujourd'hui, s.265.

(16) Nîmetullah Hafız, a.g.m., s. 501.

(17) Metin İzeti, XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Balkanlarda Tasavvuf Akımları, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2003, s.129.

(18) Metin İzeti, a.g.t., s.127-132.

(19) Metin İzzet, a.g.t., s.129.

(20) Metin İzet, a.g.t., s.127-132.

(21) Ş. Barihüda Tannkorur, "Mevleviye" DVIA, c.29 s.439.

(22) Haşim Karpuz, Balkanlar'daki Mevlevihanelerden Günümüze Kalanlar, Dünyada Mevlana İzleri, Konya 2010, s.433.

şundan Üsküp şehrinin Bulgarlar tarafından işgaline kadar her cuma ayın icra edilmiştir. Tekkenin son şeyhi Hakkı Efendi 1954 yılında İstanbul'a göç etmiş ve bundan sonra tekke yıkılmıştır.

Arnavutluk'ta Mevlevilik

Evliya Çelebi XVII. asırda İlbasan şehrinde zikrettiği tekerler arasında bir tekkenin Mevlevi tekkesi olduğunu kaydetmektedir. Bu tekke İlbasan şehrinde Tirana giderken yolun sağ tarafında yer alıyormuş. I. Dünya Savaşı sırasında metruk bir halde bulunan tekke Sırp askerleri tarafından yakılmıştır. İlbasan'da Mevlevilik özellikle sosyo-ekonomik durumu yüksek kesimler arasında yaygındı. Nitekim İlbasanlı bir zaimin oğlu olan Derviş Osman Sineçâk ve ayrıca İlbasan'da nukud vakfı Boyazade Hüseyin Efendi de Mevlevi idi. İlbasan'da vakıf mütevelliliği yapanlar arasında Mevlevilerin bulunması kent merkezinde bu hareketin etkin olduğunu gösterir. Ayrıca "Ali Dede Zaviye-i Mevleviyesi veya Ali Dede Tekkesi" adları ile bilinen diğer bir Mevlevi dergâhı İlbasan'da Muhzır Hüseyin mahallesinde bulunuyordu. Bu dergâhın önceki dergâhın yerine mi yoksa ayrı bir yerde mi ve ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Bununla beraber Buranın Kasım Paşa Mevlevihanesinde postnişinlik yapan Mevlana'nın soyundan Seyyid Mehmed Dedenin oğlu Ali Dede adlı şeyhin adına onun müritleri tarafından XVIII. asrın son çeyreğinde inşa edilmiş olmalıdır.²³ Feyzullah Dede el-Mevlevi, merkeze gönderdiği bir arzualde kardeşi eş-şeyh Ahmed ibni eş-şeyh İbrahim ibn eş-şeyh Murad, İlbasan'da Mevlevi Ali Dede Zaviyesinde şeyh iken vefat edince yerine Konya Mevlana asitanesinde seccadenişin olan Çelebi Efendi'den aldığı icazeti ibraz ederek şeyhliğe atanmasını padişahı istemiştir. Ancak bu atamaya dair berat tespit edilememiştir.²⁴ 1284/1868 tarihli bir mektupta bu tekkedeki dervişlerin çok maharetli zanaatçılar ve meslek sahibi olduklarından söz edilmektedir. 1860'lı yıllardan

sonrada Üsküp'teki Mevlevi tekkesinin bazı postnişinleri de İlbasan tekkesinden gelmiştir. Mesela İlbasanlı Niyazi Efendi (1889-90) bunlardan biridir.

İlbasan şehrinin dışında Arnavutlukta Petrela şehrinde de bir Mevlevi zaviyesinden bahsedilmektedir. XIX. Yüzyılın sonuna kadar bu şehirde Mevlevi ayını icra edilmiştir. Arnavutlukta Mevleviler Osmanlı son döneminde Üsküp Mevlevihanesine doğru kaymaya başlamışlardır. Ancak Mevlana ve Mesnevinin bu topraklarda çok önemli bir yeri vardır. Birçok Arnavut şairi Mevlana'dan ve Mesneviden etkilenerek şiir yazmıştır.²⁵

Bulgaristan ve Yunanistan'da Mevlevilik

Bulgaristan'da Filibe Mevlevihanesi önemli bir dergâhtır. Rumeli'de Bektaşî ve Halvetî tekkelerine göre günümüze gelen nadir eserlerden biride Mevlevihanedir. Kentin merkezinde Osmanlı dokusunun bulunduğu Üçtepe mevkiinde 18.yüzyıl başlarında Peçevi Ahmed Dede adına kurulmuştur.²⁶ 1714 yılına kadar ilk şeyhliğini Ahmed Dede yapmıştır. Veled Çelebiye göre, banisi İbrahim Efendi 1912 yılındaki şeyhi Mehmed Nesip Dededir. Bir süre cami, mektep olarak kullanılan Mevlevihane günümüzde restoran olarak kullanılmaktadır.²⁷

Yunanistan'da Mevlevilik daha aktif olup bugün Yunanistan sınırları içinde yer alan ecdat topraklarında zengin bir Mevlevi kültürünün var olduğu anlaşılmaktadır. Yunanistan'ın başkenti Atina'da bir Mevlevihane bulunmaktadır. Atina'nın merkezinde Akropolisin güneyinde Plaka semtinde Roma ago-

(23) Yusuf Küçükdağ, Osmanlı döneminde İlbasanda Tasavvufi Hayat, Tekke ve Zaviyeler", *Balkanlarda İslam Medeniyeti II. Milletlerarası Sempozyum Tebliğleri*, İstanbul 2006, s.328.

(24) Yusuf Küçükdağ, agm., s.328.

(25) Metin İzeti, agt.s.127-132;Reşat Öngören, "Arnavutluk'taki Tasavvuf Faaliyetlerinin Karakteri", *Balkanlarda İslam Medeniyeti II. Milletlerarası Sempozyum Tebliğleri*, İstanbul 2006,s.361.

(26) Haşim Karpuz, age., s.431.

(27) Veled Çelebi, *Mevlana ve Mevlevilik*, s. 313;Ayhan Yumerov, Bir Osmanlı Şehri Olarak Filibe ve Filibe Mevlevihanesi, *Mütefekkir*, Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi, say 1,2014, 2003,s. 194-204.

rasın içinde yer alan zaviye, Fethiye camisinin yaklaşık 100m güneyindedir. Hankahın kesin yapılış tarihi bilinmemektedir. Yapıdan ilk olarak 17.yüzyılda Evliya Çelebi söz etmektedir.²⁸ Atina'dan başka Girit Hanya Mevlevihanesi, 1880 yılında Süleyman Şemsi Dede tarafından açılmıştır. Ancak 1924 yılında ise kapanmıştır.

Selanik ve Serez Mevlevihaneleri de günümüzde yıkılmıştır. Veled Çelebi, Serez Mevlevihanesinin banisi olarak Ramazan Dede'yi şeyhi olarak Mehmed Agâh Dede'yi gösterir. Selanik Mevlevihanesi ise Ekmekçizade Ahmet Paşa tarafından 1615 yılında açılmıştır.²⁹ Buraya ait bazı fotoğraflar günümüze kadar gelmiştir.³⁰ Selanik Mevlevihanesin de ilk postnişin olarak görev yapan Ulubostan Çelebi'nin müridi olan Karamanlı Abdülkerim Dede'dir. Onun vefatından sonra Ramazan Dede geçmiştir. Bir müddet meşihatta kalan Ramazan Dede, istifa edip Siroz'da Mevlevi Dergahı kurmuştur. Daha sonra tekkede postnişin olarak Galata Mevlevihanesinde metfun olan Menakıb-ı Mevlana müellifi Şeyh Ubeydullah Dede görev yapmıştır.³¹ Selanik Mevlevihanesi bu dönemde dikkat çeken dergâhlardan biri haline gelmiştir. Öyle ki Selanik Mevlevihanesi'nin Selanik yakınlarında Beşçınar mevkiinde bulunan tuzlaların işletilmesinden yıllık seksen bin akçe geliri ve diğer gelirleriyle birlikte ekonomik açıdan oldukça iyi bir konumda hatta Balkan mevlevihaneleri içerisinde en zengin konumda olduğu görülmektedir. Ancak bu durum Mora isyanından sonra değişmeye başlamıştır.

Selanik Mevlevihanesi, Selanik'in toplumsal hayatında önemli bir yer edinmiştir. Ekmekçizade Tekkesi olarak da bilinen mevlevihanede pazartesi günü yapılan ayin-i şerif, yine başka günlerde tertip edilen sohbetler toplumun mevlevihaneye olan ilgisini artırmıştır. Yine bu bağlamda muharrem ayının onunda dualar eşliğinde kırk çeşit meyvenin katılmasıyla pişirilen, şifalı olduğuna inanılan aşure hazırlanmıştır. Mevlevihane şeyhlerinin

saygın kişiliği, hoşgörülü yaklaşımı ve aynı zamanda devlet ricali ile olan iyi ilişkileri sayesinde XIX. yüzyılın sonuna doğru giderek güç kazanan yeni siyasi fikirlerin de bünyesinde barındığı ve bu düşünceleri savunan insanların bir anlamda kendilerini güven altında hissettikleri bir mekân olmuştur³².

Yenişehir-Larissa Mevlevihanesi, Yunanistan'ın Teselya bölgesindeki Köstem nehri kenarında yer almaktadır. XVII. Asır başlarında Ekmekçizade Ahmet Paşa tarafından yaptırılmıştır. Burası Bosna'dan başka Balkanlardaki asitane statüsündeki ikinci hanğahtır. 1881 yılında Teselya'nın Yunanistan hâkimiyetine geçmesinden sonra burada bulunan Müslüman ahali Yunanlıların uygulamış oldukları baskılar neticesinde çoğunlukla göç etmiştir. Bu durum üzerine Yenişehir'de bulunan mevlevihanenin idaresi zorlaşmıştır. Bu hususta dergâhın Şeyhi Mehmet Keleş Efendi, kendilerine dergâhın yıkılacağı ve şehri terk etmelerinin söylendiğini ifade ederek zorunluluktan dolayı Bursa'ya gelmiştir. Ancak bu tarihten iki yıl sonrasına ait bir belgede ise dergâh şeyhi olarak Bahaeddin Efendi görülmektedir. Şeyh Bahaeddin Efendi, 20 R 1311/31 Ekim 1893 tarihinde yazdığı dilekçesinde Yenişehir Mevlevihanesi'nin satılmasıyla elde edilecek gelire harap bir mevlevihanenin tamir edilmesini, mevlevihaneye taamiye olarak verilen 300 kuruşun da kendisine tahsis edilmesini istemiş ve bu durum 1896 yılında gerçekleşmiştir.³³

Ayrıca Rodos, Sakız, Midilli adalarında da Mevlevihane bulunup, Veled Çelebi'ye göre bunlardan Sakız Mevlevihanesini Hızır Dede yaptırdı, şeyhi İsmail Dededir. Midilli hankahını ise Cemil Dede yaptırdı şeyhi Na-

(28) Haşim Karpuz, age., s.433.

(29) Ş.Barihüda Tannkorur, "Mevleviyye" DİVA, c.29,s.469.

(30) Haşim Karpuz, Balkanlar'daki Mevlevihanelerden Günümüzde Kalanlar, Dünyada Mevlana İzleri, Konya 2010 s.434-436

(31) Ş.Barihüda Tannkorur, "Galata Mevlevihanesi", DİVA c.14 s.319

(32) Mehmet Ali Gökaçtı, "Balkanlarda Mevleviliğin Gelişimi ve Selanik Mevlevihanesi" Tarih ve Toplum, 2000, C. 34, sy. 201, s. 172.; Süleyman Demirci, Serdar Ösen, "Osmanlı'nın Balkanlardan Çekilmesi Sürecinde Selanik ve Yenişehir Mevlevihanelerinin Yaşadığı Sorunlar", (Uluslararası Balkan Sempozyumu Bildirileri 5-7 Ekim 2012) Isparta 2012 s. 467

(33) Süleyman Demirci, Serdar Ösen, agm, s.467-480.

fiz Dede'dir. Bunlar gibi Batı Trakya'daki, Gümölcine ve Dimetoka Mevlevihanelerin akıbeti hakkında bilgi bulunmamaktadır.³⁴ Ayrıca Orta Avrupa'da Macaristan'da Peçuy kentinde Peçuy Mevlevihanesi Yakovalı Gazi Hasan Paşa tarafından yaptırılmıştır.

Sonuç olarak Balkanların soysa-kültürel ve ekonomik hayatında Mevlevi dergâhlarının büyük bir etkisi olmuştur. Toplumu aydınlatarak sosyal huzurun ve ruhi yapının inşası ve korunmasında önemli rol oynamışlardır. Bu topraklarda birlik ve beraberliğin insanı merkeze alan bir düşüncenin yaşatıl-

masını sağlamışlardır. Ayrıca yerelde ilim ve kültür hayatını derinden etkilemişlerdir. Bu bağlamda manevi ve ilmi desteği dergâhlar sağlamıştır. Ayrıca her Mevlevihanede bir kütüphanenin bulunması yazılı kültürün ve ilmi çalışmaların gelişimine katkı sağlayarak devlet adamlarının uğrak yeri olmuştur. Bunlardan başka öğretileriyle toplumun ekonomik ve iktisadi hayatı yönlendirerek topluma "israf, kanaat, haram, mert, yiğit, cömertlik" gibi değerleri işlemişlerdir.

(34) Haşim Karpuz, age., s.436.